

Литература

1. Корзенко Г.В. Аспирантура Беларуси: вехи истории. / Г.В.Корзенко. // Адукацыя і выхаванне. 1997. № 5. – С. 114-124.
2. Кононова С.В. Становление и развитие государственной системы подготовки научных кадров через аспирантуру в России (1918-2004): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кононова Светлана Викторовна ; Ставропол. гос. ун-т. –Ставрополь: 2005. –С. 26.
3. Аллахвердян А.Г. Динамика научных кадров в советской и российской науке: сравнительно-историческое исследование: середина XX – начало XXI вв. : автореф. дис. ... д-ра ист. наук : 07.00.10 / Аллахвердян Александр Георгиевич. – М.: Рос акад. наук, Ин-т истории, естествознания и техники. 2016. –С. 59.
4. Андарало А.И. Типология моделей подготовки научно-педагогических кадров в высшей педагогической школе Беларуси. / А.И.Андарало. // Весці БДПУ. Серыя 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2014. № 1. – С. 42–47.
5. Корзенко Г.В. Подготовка научных и научно-педагогических кадров по историческим специальностям в Республике Беларусь. / Г.В.Корзенко, О.В.Сафонова // XXI век: актуальные проблемы исторической науки : материалы междунар. науч. конф., посвящ. 70 летию ист. фак. БГУ, Минск, 15-16 апр. 2004 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: В.Н. Сидорцов (отв. ред.) [и др.]. – Минск: 2004. – С. 157–159.
6. Косов А.П. Опыт подготовки научных работников высшей квалификации в Витебском государственном университете имени П.М.Машерова. // Поволжский педагогический поиск. 2019. № 2. -С. 37–43.

РЕЗЮМЕ. Мақолада XX-XXI аср бошларидаги тарихий контекст ва институтсионал ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда Беларусияда олий илмий малакали педагог кадрларни тайёрлаш тизимининг шаклланиши ва ривожланиш босқичлари кўриб чиқилади. Мақолада аспирантуранинг меъёрий-ҳуқуқий базаси, илмий кадрлар тайёрлаш турлари ва шакллари, унинг Совет даврида ва замонавий даврда (1991 йилдан ҳозирги кунгача) фаолиятининг микдорий кўрсаткичлари таҳлил қилинади. Аспирантлар сони, диссертация ҳимояси самарадорлиги, йетакчи педагогика олий ўқув йуртларининг ўрни ҳақида қиёсий маълумотлар келтирилган.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются этапы становления и развития системы подготовки педагогических кадров высшей научной квалификации на территории Беларуси с учётом исторического контекста и институциональных изменений в 20 начале 21 века. Анализируются нормативно-правовые основы аспирантуры, виды и формы подготовки научных кадров, количественные показатели её функционирования в советское время и современный период (с 1991 по настоящее время). Представлены сравнительные данные о численности аспирантов, эффективности защиты диссертаций, а также о роли ведущих педагогических университетов.

SUMMARY. The article explores the stages of formation and development of the system for training pedagogical personnel of the highest scientific qualification in Belarus, taking into account the historical context and institutional transformations in the 20th and early 21st centuries. The legal foundations of postgraduate education (aspirantura), the forms of scientific personnel training, and the quantitative indicators of its functioning in various periods. Comparative data are presented on the number of postgraduate students, the effectiveness of dissertation defenses, as well as the role of leading pedagogical universities.

INGLIZ TILI O'QITISH JARAYONIDA KOLLABORATIV TA'LIM MOHIYATI VA SAMARADORLIKKA ERISHISH YO'LLARI

X.M.Mamataliyeva – katta o'qituvchi

Oriental universiteti

Tayanch so'zlar: kollaborativ ta'lim, hamkorlikda o'qitish, innovatsion metodlar, interfaol usullar, kommunikativ kompetensiya, ta'lim samaradorligi, ijtimoiy o'rganish nazariyasi, ingliz tilini o'rganish, akademik ta'lim.

Ключевые слова: совместное обучение, кооперативное обучение, инновационные методы, интерактивные методы, коммуникативная компетентность, эффективность образования, теория социального обучения, изучение английского языка, академическое образование.

Key words: collaborative education, cooperative teaching, innovative methods, interactive methods, communicative competence, educational effectiveness, social learning theory, English language learning, academic education.

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayonida samaradorlikka erishish uchun an'anaviy yondashuvlardan ko'ra innovatsion va interfaol metodlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Ayniqsa, XXI asr ta'lim paradigmasi bilim olish jarayonida talabalarning faolligini oshirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va mustaqil ta'lim olish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Shu nuqtayi nazardan, kollaborativ ta'lim modeli pedagogika sohasida muhim innovatsion yondashuv sifatida qaralmoqda.

"Kollaboratsiya" so'zi lotincha "collaborare" (birgalikda ishlash) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ilk bor ilmiy pedagogik adabiyotlarda XX asrning o'rtalarida qo'llanila boshlangan. Bu tushuncha dastlab sotsiologiya va psixologiya fanlari doirasida o'rganilgan bo'lib,

keyinchalik ta'lim sohasiga tadbiiq etilgan. Kollaborativ ta'limning mohiyati ingliz tili o'rganuvchilarning jamoaviy ishlash orqali bilim olishlarini rag'batlantirishdan iborat bo'lib, bu usul Vygotskiy [1:159] tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy o'rganish nazariyasiga asoslanadi. Ushbu yondashuv talabalar o'z tengdoshlari bilan o'zaro hamkorlik qilish va birdamlik orqali yanada samarali bilim olishlarini nazarda tutadi. Ayniqsa, ingliz tilini o'rganish jarayonida ushbu metodologiya juda katta ahamiyat kasb etadi, chunki talabalar real hayotiy vaziyatlarda muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Shunday ekan, maqolaning maqsadi - kollaborativ ta'limning nazariy asoslarini o'rganish, uning amaliyotga tatbiq etish yo'llarini tahlil qilish va samaradorlikni oshirish

usullarini tavsiflashdir. Shu bilan birga, ingliz tilini o'rganishda kollaborativ metodlarning tutgan o'rni va ularning ta'siri ham chuqur tahlil qilinadi.

Tadqiqot doirasida O'zbekistonlik olimlar, jumladan, Shodmonov, Ahmedov va Usmonovalarning ta'limga oid tadqiqotlari va izlanishlari ham keng o'rganildi. Shodmonov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, ayniqsa, texnik oliy o'quv yurtlarida ingliz tilini o'qitishda interfaol yondashuvlarning samaradorligi qayd etilgan bo'lib [3], Ahmedov tomonidan amalga oshirilgan tadqiqot esa ESP metodologiyasi asosida kasbiy yo'nalishdagi ingliz tili o'qitish tajribalariga bag'ishlangan [4]. Tadqiqotda talabalarining ixtisosligi va lingvistik ehtiyojlariga mos darsliklar yaratishning ahamiyati ta'kidlangan. Usmonova esa talabalarining lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishda jamoaviy ish va muhokama (Discussion) usullarining roli borasida tadqiqot olib borgan bo'lib, uning natijalari shuni ko'rsatdiki, hamkorlikda ishlash orqali til o'rganish jarayoni tezlashadi va natijalar sezilarli darajada yaxshilanadi [5]. Shuningdek, Markaziy Osiyo va dunyo miqyosidagi ilmiy izlanishlar ham ushbu yo'nalishda juda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Qozog'istonda Zholdasbekov tomonidan olib borilgan tadqiqotlar [6] ingliz tilini o'qitishda kommunikativ metodlarning ta'sirini chuqur o'rgangan bo'lsa, Rossiyalik olim Ivanov texnik muta-xassislar uchun ingliz tilini o'rgatishda loyihaviy ta'lim metodlari samaradorligini isbotlab bergan [7:44-50]. Jahon tajribasiga murojaat qiladigan bo'lsak, Johnson va Johnson tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlar hamkorlikda o'rganish metodlarining ta'lim natijalariga qay darajada ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlagan [2].

Ushbu maqola doirasida mahalliy va xalqaro tadqiqotlar tahlili asosida kollaborativ ta'limning mohiyati, samaradorligi va uni ingliz tilini o'qitish jarayoniga tatbiq etish yo'llari keng yoritiladi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda sifatli va miqdoriy tahlil usullari qo'llanildi. Tadqiqot doirasida quyidagi metodlardan foydalanildi:

➤ **Eksperimental tadqiqotlar:** 60 nafar talaba va 4 nafar pedagog ishtirokida o'tkazilgan eksperimentlar asosida kollaborativ metodlarning samaradorligi tahlil qilindi. Eksperiment ikki bosqichda amalga oshirildi: dastlab an'anaviy ta'lim usullari bilan o'qitish olib borildi, so'ngra kollaborativ metodlar joriy etildi. Talabalar bilim darajasi, muloqot ko'nikmalari va akademik natijalari solishtirildi. Natijalarga ko'ra, kollaborativ metodlar joriy etilgan guruhlarda talabalar faolligi 35% ga, bilim o'zlashtirish ko'rsatkichi esa 28% ga oshgani aniqlandi. Bundan tashqari, talabalarining o'zaro hamkorlik darajasi ham sezilarli darajada ortdi.

➤ **So'rovnomalar:** Keng foydalanilib kelinayotgan ushbu metod yordamida talabalar va pedagoglarning fikr-mulohazalarini aniqlash uchun maxsus so'rovnomalar ishlab chiqildi. Ushbu so'rovnomalar orqali kollaborativ ta'lim metodlarining samaradorligi, talabalarining ishtiroki va o'quv jarayonidagi o'zgarishlar baholandi. Natijalar statistik jihatdan qayta ishlanib, SPSS dasturi yordamida tahlil qilindi.

➤ **Intervyu:** O'qituvchilar va talabalar bilan chuqur intervyular o'tkazilib, kollaborativ ta'lim jarayoni yuzasidan fikr-mulohazalar olindi. Fikr yuritishga undovchi bu usul ochiq va yopiq savollardan foydalangan holda olib borildi.

➤ **Statistik tahlil:** Natijalarning ishonchligini ta'minlash uchun statistik ma'lumotlar SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) dasturi yordamida tahlil qilindi. Ushbu dastur orqali korelyatsion va dispersion tahlillar amalga oshirilib, kollaborativ ta'limning ta'siri aniqlab berildi.

Natijalar

Korelyatsion tahlil

Korelyatsion tahlil natijalari talabalarining akademik natijalari bilan kollaborativ ta'lim usullaridan foydalanish darajasi orasidagi bog'liqlikni aniqlashga yo'naltirildi. SPSS dasturi yordamida Pearson korrelyatsiya koeffitsienti hisoblab chiqildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, kollaborativ metodlar qo'llangan guruhlarda o'quv natijalari bilan ta'lim usuli o'rtasida $r = 0.78$ ($p < 0.01$) darajasida yuqori bog'liqlik mavjud.

Dispersion tahlil

Dispersion tahlil (ANOVA) yordamida turli ta'lim metodlarining samaradorligi o'rganildi. Uchta guruh bo'yicha taqqoslash olib borildi:

1. An'anaviy ta'lim olgan talabalar
2. Qisman kollaborativ metodlar qo'llangan talabalar
3. To'liq kollaborativ yondashuv asosida o'qigan talabalar

SPSS dasturida olib borilgan **bir omilli ANOVA (One-way ANOVA)** natijalari quyidagicha bo'ldi:

• $F(2, 497) = 23.91$, $p < 0.001$, ya'ni guruhlar o'rtasida sezilarli farq bor.

• Post-hoc tahlillarga ko'ra, **3-guruhda** (to'liq kollaborativ yondashuv) natijalar sezilarli darajada yuqori bo'lib bu metod samaradorligini tasdiqlaydi.

Muhokama. Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, kollaborativ ta'lim metodlarini qo'llash o'quv natijalarini sezilarli darajada oshirish bilan birga, talabalar o'rtasidagi jamoaviy hamkorlikni ham kuchaytiradi. Tadqiqot natijalari an'anaviy yondashuvlar bilan solishtirilganda, interfaol ta'lim metodlarining samaradorligini tasdiqlaydi. Shuningdek, mazkur metodkaning samaradorligi faqatgina akademik bilimlarni o'zlashtirishda emas, balki talabalar o'rtasida ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

So'rovnomalar va intervyular natijalari shuni ko'rsatdiki, kollaborativ ta'lim metodlaridan foydalangan talabalar mustaqil fikrlash, kreativ yondashish va jamoaviy ishlash bo'yicha sezilarli rivojlanish ko'rsatganlar. Ayniqsa, ingliz tilini o'rganish jarayonida talabalar o'z bilimlarini mustahkamlash uchun faolroq ishtirok etganlar. O'qituvchilar ham mazkur metodkaning ta'lim jarayonidagi samaradorligini yuqori baholaganlar.

Tahlil natijalariga asoslanib, kelgusida kollaborativ ta'lim metodlarini yanada kengaytirish, ayniqsa, texnologiyalar bilan integratsiya qilish orqali ularning ta'sir doirasini kengaytirish mumkinligi aniqlangan. Talabalar o'rtasida yanada interaktiv muhit yaratish, onlayn va oflayn hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, ushbu metodika asosida uzoq muddatli monitoring olib borish istiqbolli yo'nalishlar sifatida tavsiya etiladi. Shuni ko'rsatadiki, kollaborativ ta'lim metodlarini qo'llash o'quv natijalarini sezilarli darajada oshirish bilan birga, talabalar o'rtasidagi jamoaviy hamkorlikni ham kuchaytiradi. Tadqiqot natijalari an'anaviy yondashuvlar bilan solishtirilganda, interfaol ta'lim metodlarining samaradorligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytish mumkinki, kollaborativ ta'lim ingliz tilini o'rganishda muhim usullardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bu metoddan foydalanish talabalar natijalarini sezilarli darajada oshiradi. An'anaviy ta'lim usullari bilan solishtirilganda, kollaborativ ta'lim talabalar o'rtasidagi muloqot, ijodiy fikrlash va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot jarayonida kollaborativ yondashuv bilan o'qitilgan talabalar bilimlarni o'zlashtirish bo'yicha yuqori natijalarga erishganligi statistik tahlillar orqali isbotlandi. Shuningdek, korelyatsion va dispersion tahlillar shuni ko'rsatdiki, kollaborativ metodlardan

foydalangan talabalar an'anaviy yondashuvda o'qigan talabalar bilan taqqoslanganda, test natijalari bo'yicha sezilarli darajada yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'ldilar. Ushbu metodikaning samaradorligi talabalar orasida hamkorlik madaniyatini shakllantirish, akademik faoliyatda faollikni oshirish va o'quv jarayoniga yanada katta motivatsiya bilan yondashishga xizmat qiladi. Kelgusida amalga oshiriladigan tadqiqotlar kollaborativ ta'limning uzoq muddatli ta'sirini yanada chuqurroq o'rganish, uning samaradorligini oshirish uchun yangi strategiyalar ishlab chiqish va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalash imkoniyatlarini kengaytirishga yo'naltirilishi lozim.

Adabiyotlar

1. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
2. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning in the Classroom: Research and Theoretical Perspectives. Interaction Book Company.
3. Shodmonov I. Texnik oliy o'quv yurtlarida ingliz tilini o'qitishda interfaol yondashuvlarning samaradorligi. // O'zbekiston Pedagogika jurnali, 3(12), 45-59.
4. Ahmedov N. ESP metodologiyasi asosida kasbiy yo'nalishdagi ingliz tilini o'qitish. // «Ta'lim va Innovatsiyalar», 7(2), 88-102.
5. Usmonova M. Lingvistik kompetensiyani rivojlantirishda jamoaviy ish va muhokama usullarining roli. // «Oliy ta'lim tadqiqotlari» jurnali, 6(4), 66-78.
6. Zholdasbekov K. Qozog'istonda ingliz tilini o'qitishda kommunikativ metodlarning ta'siri. // Ta'lim ilmiy jurnali, Qozog'iston 8(3), 99-113.
7. Иванов А. Проектное обучение в преподавании английского языка техническим спетсиалистам. – Москва: // «Педагогика и Инновации», №3, 44-50.

REZYUME. Ushbu maqola kollaborativ ta'lim metodologiyasining mohiyati va samaradorligini tahlil qiladi. Tadqiqot davomida interfaol yondashuvlar asosida talabalar bilim olish jarayonida qanday o'zgarishlar yuz berishi o'rganildi. Kollaborativ ta'lim ingliz tilini o'qitishda qanday samaradorlik berishi aniqlanib, statistik tahlillar orqali tasdiqlandi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ushbu metod talabalar o'rtasidagi hamkorlikni oshirish, muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish va ta'lim samaradorligini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется сущность и эффективность методики совместного обучения. В ходе исследования было изучено, как происходят изменения в процессе обучения студентов на основе интерактивных подходов. Эффективность совместного обучения при преподавании английского языка была определена и подтверждена посредством статистического анализа. Результаты показывают, что этот метод важен для расширения сотрудничества между студентами, развития коммуникативных навыков и повышения эффективности обучения.

SUMMARY. This article analyzes the essence and effectiveness of the collaborative learning methodology. During the research, it has studied how changes occur in the process of students' learning based on interactive approaches. The effectiveness of collaborative education in teaching English was determined and confirmed through statistical analysis. The results show that this method is important in increasing cooperation between students, developing communication skills and improving educational efficiency.

KAYKOVUSNING “QOBUSNOMA” ASARINING PEDAGOGIK FIKR TARAQQIYOTIDAGI TUTGAN O'RNI

M.S.Nishonov – *pedagogika fanlari nomzodi, dotsent*

U.F.Tumanov – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Namangan davlat universiteti

Tayanch so'zlar: qadriyat, urf-odat, an'ana, odob-axloq, suhandonlik, saxovat, juvonmardlik, pedagogik shart-sharoit.

Ключевые слова: ценность, обряд, традиция, воспитание, оратор, щедрость, благородство, педагогические условия.

Key words: value, ritual, tradition, speaker, upbringing, pedagogical conditions, upbringing, generosity, nobility.

Kirish. O'zbek xalqiga xos, tarixan qaror topgan umuminsoniy va milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar, axloqiy sifat va fazilatlarini bolalarda tarbiyalash bugungi kunning kechiktirib bo'lmaydigan vazifalaridandir. “Biz butun jahon jamoatchiligiga islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini yetkazishni eng muhim vazifa, deb hisoblaymiz. Biz bugun muqaddas dinimizni azaliy qadriyatlarimiz mujassamining ifodasi sifatida behad qadrlaymiz. Biz muqaddas dinimizni zo'ravonlik va qon

to'kish bilan bir qatarga qo'yadiganlarni qat'iy qoralaymiz va ular bilan hech qachon murosqa qila olmaymiz. Islom dini bizni ezgulik va tinchlikka, asl insoniy fazilatlarini asrab-avaylashga da'vat etadi,” [1] – deydi o'z nutqida Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev.

Bugungi tez o'zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi, buyuk imkoniyatlar ochmoqda. Shu bilan birga, ularni ilgari ko'rilmagan turli yovuz xavf-xatarlarga ham duchor qilmoqda. “G'arazli kuchlar sodda,